

Katowice, dnia 24 października 2019 r.

Prof. dr hab. Maria Szewczyk

Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa

im. Wojciecha Korfantego w Katowicach

Recenzja rozprawy doktorskiej

magistra Marcina Migdała pt.,„Klasyczna i najnowsza argumentacja w sporze o karę śmierci .Studium prawnoporównawcze.” napisanej na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL JP II pod kierunkiem kś. dr hab. Tomasza Barankiewicza prof. KUL, Lublin 2019, s.335

W wykonaniu uchwały Rady Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II z dnia 24 września 2019 r. przedkładam recenzje rozprawy doktorskiej Pana mgr Marcina Migdała pt.,„Klasyczna i najnowsza argumentacja w sporze o karę śmierci. Studium prawnoporównawcze”, przygotowanej pod kierunkiem naukowym kś. dr hab. Tomasza Barankiewicza prof. KUL

I. Zasadność wyboru tematu dysertacji. Relewantność merytorycznych rozważań pracy w stosunku do jej tematu

W każdej pracy doktorskiej należy dokonać oceny trafności wyboru tematu badawczego. Wydawać się może iż na temat kary śmierci w nauce prawa karnego powiedziano już wiele. Zagadnienie to jednak nie zostało bynajmniej wyczerpane, a najwyższy wymiar kary stanowi nadal żywo dyskutowany dylemat moralny, powiązany z pytaniem o funkcje i cele sankcji karnych oraz funkcjonowanie porządku prawnego. Kwestie związane z posługiwaniem się karą śmierci są zagadnieniem dzielącym od zarania wieków filozofów, etyków, teologów oraz prawników. Kwestie dogmatyczne oraz filozoficzne dotyczące podstawy sensu i celu kary sprawiają, że dylemat kary śmierci stanowi punkt wyjścia do dalszych rozważań o karze i jej zadaniach. Jakkolwiek obecnie obowiązujący kodeks karny z 1997 r. nie przewiduje możliwości stosowa-

nia kary śmierci to nadal pojawiają się propozycje zmiany tego stanu rzeczy i wprowadzenie tej sankcji do systemu kar. Tworzone są także projekty aktów normatywnych nowelizujące kodeks karny w tym zakresie poprzez wprowadzanie możliwości orzekania tej kary jako formy reakcji na przestępstwo. Także społeczeństwo jako takie w swej większości jest przekonane o zasadności posługiwania się co najmniej zagrożeniem zastosowania tej kary a politycy interesujący się preferencjami wyborców wykorzystują tę okoliczność w swoich kampaniach. Jakkolwiek w Europie kara śmierci orzekana i wykonywana jest wyłącznie na Białorusi to trendy światowe w tym zakresie wcale nie są tak oczywiste i nadal znaczna ilość krajów, karę tą utrzymuje w swych systemach normatywnych i co więcej wcale szeroko ją stosuje w praktyce. W tym kontekście wybór tematu badawczego należy ocenić jednoznacznie pozytywnie. Rola jaką kara śmierci odgrywała lub może odgrywać w systemie kar oraz innych środków penalnych stosowanych jako reakcja na czyn przestępny sprawia, że zagadnienia związane z jej usytuowaniem lub brakiem takowego w systemie kar, rzutuje na funkcjonowanie i wzajemne relacje pomiędzy karami i innymi środkami penalnymi i powinna stanowić pole badań i analiz naukowych. Dodać należy iż w literaturze przedmiotu zagadnienia te nie są często omawiane a dominującym jest pobieżne, publicystyczne spojrzenie na tą problematykę. Recenzowana praca stanowi niewątpliwie wypełnienie tej luki. Z drugiej strony rozległość możliwych nurtów oglądu zagadnienia wymagała od Autora wysokiej dyscypliny wywodu oraz przyjęcia precyzyjnych jego reguł. W przypadku omawianej dysertacji w pewnym sensie koniecznością było ograniczenie rozważań w zakresie wątków pobocznych z uwagi na zakres materii, którą należało poddać analizie. Należy to poczytać jako zaletę pracy, ponieważ zdecydowanie wyżej należy ocenić umiejętność ograniczenia zamierzeń badawczych, niż dążenie do realizacji niemożliwego do osiągnięcia celu. Zamierzenia te udało się w recenzowanej pracy wypełnić.

II. Metody badawcze i bibliografia pracy

Jak wskazuje sam autor na stronie 33 dysertacji, a z czym należy się zgodzić, rozprawa doktorska ze względu na wielopłaszczyznowy charakter analizy (etyka, moralność, prawo, normy kulturowe i religijne, społeczeństwo, polityka) wymaga zastosowania wielu metod badawczych. W pracy jako podstawową metodę zastosowano analizę logiczno-językową tekstów prawnych. Istotną rolę w podjętych rozważaniach pełni także metoda aksjologicznej analizy prawa, pozwalająca na poszukiwanie odpowiedzi o aksjologiczne podstawy i warunki rezygnacji z kary śmierci. W pracy zastosowano także metodę prawnoporównawczą, co pozwoliło na omówienie historii sporu o karę śmierci na przestrzeni czasu. Literatura wykorzystana w pracy jest co do ilości – 474 pozycji, imponująca, co do tematyki nie budzi zastrzeżeń. Można nawet

stwierdzić, że objętość cytowanej literatury świadczy o wnikliwym przemyśleniu opracowywanego zagadnienia. Stopień jej wykorzystania jest bowiem zróżnicowany. Autor niekiedy szeroko korzysta z dostępnego dorobku doktryny, w innych miejscach ogranicza się jedynie do odesłania do poszczególnych pozycji. Sposób postępowania w tym zakresie jest wydaje się uzależniony od potrzeb pracy. W kwestiach związanych z jej istotą następuje szerokie wykorzystanie merytoryczne poszczególnych pozycji istniejącej literatury. W kwestiach pobocznych lub zbyt szczegółowych dla ogólnej koncepcji dysertacji, Autor odnotowuje problem i następuje odesłanie do dorobku doktryny. Ten sposób wykorzystania istniejącej literatury przedmiotu pozwala zachować rozsądne rozmiary monografii a równocześnie ująć w jej ramach informacje o istniejącym piśmiennictwie w zakresie szerszym do ewentualnego wykorzystania przez przyszłych badaczy. Autor rozprawy przeprowadził także gruntowną kwerendę w zakresie bazy dobrze dobranych aktów normatywnych. W pracy zatem zacytowano i wykorzystano bogaty zestaw historycznych i aktualnych aktów normatywnych, tak krajowych jak i międzynarodowych, dotyczących omawianych zagadnień. Autor co warto odnotować korzysta także ze źródeł archiwalnych, internetowych oraz orzecznictwa.

III. Ocena struktury pracy i jej zawartości merytorycznej

Przyjęta w rozważaniach struktura pracy jest prawidłowa i należyście pozwala na realizację przyjętego celu pracy. Koresponduje z wyznaczonym przedmiotowo zakresem analiz oraz założonymi celami badawczymi. Opracowanie ma czytelną konstrukcję, a jej poszczególne rozdziały są ze sobą logicznie powiązane. Rozważania prowadzone są poprawnie logicznie oraz są kompleksowe i spójne. Z perspektywy rodzaju czynionych rozważań praca składa się z dwóch części. W pierwszej Autor przedstawia i omawia rozwój podejścia do kary śmierci na przestrzeni czasu, zarówno w perspektywie międzynarodowej jak i krajowej. Część druga to analiza problemu w perspektywie normatywnej i aksjologicznej w świetle standardów międzynarodowych ochrony praw człowieka i polskiej Konstytucji. Przyjęta przez Autora kolejność prezentacji zagadnień tytułowej materii nie budzi zatem zastrzeżeń. Monografia rozpoczyna się wprowadzeniem do problematyki pracy i zawiera w tej części ogólne dywagacje na temat tej rozległej problematyki jaką jest kara śmierci. Rozdział pierwszy poświęcony jest zagadnieniom definicyjnym, oraz określeniu problemu i celów pracy. Autor prezentuje w nim tezę główną pracy jak również tezy powiązane. Rozdział ten zawiera także wskazanie metod badawczych wykorzystanych w trakcie jej pisania a także przewidywane efekty badawcze i ewentualne ich zastosowanie. Pozytywnie należy ocenić wskazanie już na początku pracy (s. 29) problemu badawczego i jej elementów nowatorskich. Podstawowe zagadnienie w tych rozważaniach, to próba

odpowiedzi na pytanie, czy istotnie w kontekście doświadczeń cywilizacyjnych, procesu stopniowego humanizowania się prawa, celowe byłoby ponowne wprowadzenie kary śmierci do polskiego systemu prawnego i czy ewentualna próba wprowadzenia kary śmierci do kodeksu karnego lub jakiegokolwiek innej ustawy jest możliwa w kontekście aksjologii ustawy zasadniczej i umów międzynarodowych, ratyfikowanych przez państwo polskie. Nadto rozważany jest problem, czy od strony dylematu etyczno-moralnego próba ta byłaby zgodna z systemem wartości i ocenami podzielanymi w tym zakresie przez społeczeństwo polskie. Wobec tak wskazanego problemu badawczego, sformułowanego w wymiarze prawnym i moralnym Autor stawia tezę główną, iż w nowoczesnych systemach prawnych, opartych po II wojnie światowej na aksjologii zdecydowanego odchodzenia od kary śmierci oraz aksjologii szacunku dla ludzkiego życia i godności osoby ludzkiej, kara śmierci nie może być orzekana i wykonywana, a tym samym nie może być obecnie wprowadzona do systemu prawa penalnego. Teza ta wskazuje na przejście od abolicjonizmu umiarkowanego do abolicjonizmu absolutnego, tzn. takiego stanowiska, które zakłada stały rozwój cywilizacyjny i pogłębiającą się wrażliwość na wartości społecznie ważne ze szczególnym statusem ludzkiej godności. Teza ta oznacza zarazem odejście od argumentacji że w przyszłości mogą pojawić się sytuacje społeczne, kiedy będziemy musieli jednak do najwyższego wymiaru kary powrócić. Założenia, analizy na poziomie historycznym, normatywnym i aksjologicznym oraz struktura rozprawy zostały pomyślane, jako argumentacja na rzecz abolicjonizmu absolutnego (s.30). Teza główna znajduje rozwinięcie w tezach powiązanych w których Autor przyjmuje cztery założenia (s.30-31). Po pierwsze zakłada iż niezależnie od argumentów przemawiających za zasadnością lub jej brakiem realizacji koncepcji retencjonistycznej wydaje się na obecnym etapie rozwoju cywilizacyjnego niedopuszczalną. W Polsce chodzić będzie o aksjologię polskiej ustawy zasadniczej oraz podpisane i ratyfikowane umowy międzynarodowe. Pozytywnie należy przy tym ocenić wskazanie w dalszej części pierwszej tezy pomocniczej podstaw aksjologicznych takiego stanowiska z odniesieniem do fundamentalnych wartości jakimi są godność ludzka i humanitaryzm i zakaz tortur. Autor przywołując najważniejsze umowy międzynarodowe traktujące o przyrodzonym i niezbywalnym prawie jakim jest godność człowieka, a także umowy regulujące i ochraniające prawo człowieka do życia i zakaz tortur, wskazuje iż najdalej idące znoszą karę śmierci wobec każdej osoby ludzkiej i zakazują jej wykonania wobec kogokolwiek. Zwraca też uwagę iż umowy te wyłączają także możliwość uchylenia się państw, które je podpisały, od jakiegokolwiek postanowienia dotyczącego kary śmierci w nich zawartych. Polska podpisała i ratyfikowała te umowy. Po drugie Autor wskazuje na aspekt etyczno-moralny zawarty w problematyce dopuszczalności stosowania kary śmierci a związany z paradoksem iż państwo zobowiązane zarówno konstytucyjnie jak i poprzez podpi-

sane konwencje międzynarodowe, stać na straży życia swoich obywateli, w sposób nakazany przez prawo, zabiera życie osobom ludzkim. celem ochrony innych członków społeczeństwa. Słusznie wskazuje przy tym iż w tym aspekcie etyczny spór o dopuszczalność orzekania i wykonywania kary śmierci zostaje przeniesiony na inny poziom, a mianowicie wyboru pomiędzy dwoma dobrami, które należy chronić. Dodać przy tym należy iż w dalszej części pracy Autor wskazuje iż dylemat ten wydaje się aktualnie pozornym, z uwagi na wielość innych, zamiast kary śmierci, rozwiązań w zakresie ochrony społeczeństwa przed sprawcami czynów przestępczych. Trzecim zagadnieniem powiązanim z tezą główną jest problem zgodności kary śmierci z doktryną chrześcijańska dominującą w społeczeństwie polskim i koniecznością sprecyzowania wiążących ustaleń wyżej wymienionej doktryny w tym zakresie. Tekst rozprawy kieruje się próbą zrozumienia aksjologii i argumentacji związanej ze zmianą treści kanonu 2267 katechizmu kościoła katolickiego a wyrażającego aktualnie całkowitą negację i niedopuszczalność stosowania najwyższego wymiaru kary. Czwartym problemem jest kwestia dopuszczalności stosowania kary śmierci w kontekście podnoszonych przez kryminologów wszystkich nurtów, ale szczególnie nurt kryminologii radykalnej, kwestii oceny zachowań przestępczych z punktu widzenia np. stanu zdrowia psychicznego sprawców. A zatem rozważania nad karą śmierci nie mogą abstrahować od rozważań nad samym sensem kary- a rozważania na ten temat prowadzone są od wieków z dwóch specyficznych punktów widzenia, tzn. retencjonistów i abolicjonistów. Realizacja tych założeń skutkowałą koniecznością szerokiego omówienia zagadnienia podejścia do kary śmierci jako problemu filozofii i teorii prawa na przestrzeni czasu. Analizy tej dokonuje Autor w rozbudowanym rozdziale drugim pracy. Ta część dysertacji to szeroka prezentacja na przestrzeni wieków postrzegania roli kary śmierci, jako instytucji życia społecznego, rzutującej w pewien sposób na funkcjonowanie społeczności ludzkiej. Poczucie sprawiedliwości jest tak stare jak stara jest historia ludzkości. Kara śmierci była od zawsze przedmiotem zainteresowania filozofów w tym szczególnie filozofów prawa poszukujących rozwiązania problemu sensu kary i uzasadnienia jej funkcjonowania w społeczeństwie. Analizy te były dokonywane od najdawniejszych czasów aż do chwili obecnej. Od XVIII wieku nabrały one rozbudowanego charakteru, czego skutkiem jest powstanie teorii karnych, poszukujących naukowego uzasadnienia i rozwiązania problemu podejścia do tej kary. W związku z tym na pytanie czy ta rozbudowana analiza historyczna omawiająca problem kary śmierci z punktu widzenia zmieniających się w czasie koncepcji filozoficznych na tle istniejących wówczas regulacji normatywnych, była potrzebna i zasadna z punktu widzenia zakreślonych celów pracy, trzeba dać odpowiedź zdecydowanie pozytywną. Jednym ze źródeł danych, na podstawie których możliwe jest formułowanie wniosków jest analiza działania jakiejś instytucji na przestrzeni czasu. God-

nym podkreślenia jest iż Autor czyni to w sposób udany, syntetycznie a zarazem dotykając istotny problem przy szerokim wykorzystaniu istniejącego dorobku piśmiennictwa, co jest zaletą a nie wadą tej części monografii. Jest to oczywiście analiza subiektywna ale nie przypadkowa, a zaletą wydaje się być zaprezentowanie tych zagadnień w sposób zbiorczy to jest regulacji normatywnych i istniejących współcześnie koncepcji filozoficznych na przykładzie indywidualnego stanowiska poszczególnych najwybitniejszych przedstawicieli danego nurtu. Rozdział trzeci pracy dotyka istotnego jeśli nie jednego z węzłowych problemów jakim jest stanowisko myślicieli katolickich i samej doktryny katolickiej wobec kary śmierci. Autor prezentuje zmianę podejścia filozofów katolickich do tej kary, od względnie akceptującego do absolutnie abolicyjnego, jako zaistniałego dosłownie w ostatnich miesiącach. Rozdział ten nie jest rozbudowany, co normalne w pracy prawniczej, niemniej słusznym było jego zamieszczenie z uwagi na znaczenie jakie religia katolicka i poglądy głoszone przez jej doktrynę mają dla poglądów społeczeństwa polskiego, w swej przeważającej mierze deklarującego przynależność do tej religii. Lektura tego fragmentu pracy wskazuje, że Autor unika szerokiego przedstawienia występującego w dorobku piśmiennictwa stanowisk uczestników dyskursu. Jeśli zaś to czyni to nie buduje dla prezentowanego stanowiska szerszej argumentacji. Jak już zaznaczono jest to w pewnej mierze zrozumiałym z uwagi na prawniczy charakter rozważań. Rozdział czwarty to szczegółowa a miejscami wręcz drobiazgowo ale zawsze skupiająca uwagę analiza instytucji kary śmierci w Polsce od czasów najdawniejszych do współczesności. Oceniając sposób prezentacji tego fragmentu pracy na podkreślenie zasługuje okoliczność iż Autor czyni to bardzo rzetelnie, przedstawiając dostępne w literaturze rozważania uczestników dyskursu. Lektura tego fragmentu pracy wskazuje iż Autor biegle porusza się w prezentowanych zagadnieniach, interesuje się dokonaniami polskich uczonych w tym zakresie, krytycznie je analizuje, niekiedy akceptuje ich poglądy, niekiedy wręcz nadmiernie gloryfikuje znacznie dokonania szkoły polskiej prawa karnego w rozwiązywaniu problemu najwyższego wymiaru kary, choć co należy podkreślić, szczególnie te z okresu dwudziestolecia międzywojennego są znane, akceptowane i doceniane przez międzynarodową społeczność doktryny prawa karnego. Godnym podkreślenia jest kompetencja w zakresie syntetycznej analizy podejścia do kary śmierci na przestrzeni wieków tak polskiej normy karnej jak i stanowiska doktryny. Druga część pracy, zawierająca węzłowe rozważania to rozdziały piąty a szczególnie szósty, będącym zarazem ostatnim dysertacji. W rozdziale piątym Autor osadza problematykę kary śmierci w kontekście praw człowieka. Przyjmuje się dziś powszechnie, iż kara śmierci i kwestie związane z jej ewentualnym orzekaniem i wymierzaniem muszą być rozpatrywane w kontekście praw człowieka. Ale to pojęcie również jest wieloznaczne, co wynika przede wszystkim z wielości koncepcji formułowanych na ten temat, a problema-

tyka praw człowieka interesuje nie tylko prawników, ale i politologów, socjologów, filozofów a także teologów. Jest więc nauką interdyscyplinarną co do zasady, ale jej tematyka jest również interdyscyplinarna w dziedzinie nauk prawnych. Autor słusznie zatem w rozdziale piątym pracy dokonuje pewnego uporządkowania pojęciowego, terminologicznego oraz zdefiniowania problemu. Słusznie przy tym zwraca uwagę iż podstawowym pojęciem związanym z prawami człowieka, a w konsekwencji z kwestią orzekania i wykonywania kary śmierci, jest pojęcie przyrodzonej godności człowieka. Zwraca przy tym uwagę, iż kara śmierci która sama w sobie jest torturą, a przy jej wykonaniu często występują dodatkowe tortury, jest szczególnie ważnym problemem budowanego systemu ochrony praw człowieka. Rozdział szósty pracy jest z punktu widzenia jej celu najistotniejszym. Autor przedstawia w nim perspektywę normatywną i aksjologiczną kary śmierci w świetle standardów międzynarodowych ochrony praw człowieka oraz polskiej Konstytucji, ze szczególnym uwzględnieniem ochrony życia i zakazu tortur, oraz nie-ludzkiego, okrutnego lub poniżającego traktowania lub karania. W ostatnich dziesięcioleciach dwudziestego wieku społeczność międzynarodowa wypracowała standardy ochrony praw człowieka. Bez nich nie można rozpatrywać aksjologicznych powodów wymierzania, a nawet istnienia kary śmierci w systemach karnych poszczególnych krajów. Prawo karne musi przyjąć aksjologię, która odpowiada demokratycznemu państwu prawa, musi służyć ochronie systemu wartości. Myślą przewodnią nowego prawa karnego jest zatem ochrona godności człowieka. Obecnie uważa się za oczywiste, że prawa człowieka wynikają z jego godności osobowej, rozumianej jako przyrodzona, niezbywalna i niestopniowalna cecha przysługująca każdej osobie ludzkiej. Jest ona wartością bezwzględną której nie można odebrać ani utracić. Tym samym prawa człowieka wynikające z tej godności, w tym prawo do życia, są przyrodzone, niezbywalne oraz nienaruszalne. Autor buduje swój wywód właśnie w oparciu o ten aksjomat. Prezentując systemy ochrony praw człowieka współczesnego świata, analizuje też europejskie standardy w tym zakresie. Wskazuje na umowy międzynarodowe, które polska w ostatnim czasie podpisała i ratyfikowała, w tym szczególnie protokół trzynasty do Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Znosi on całkowicie karę śmierci we wszystkich okolicznościach a państwa które go podpisały i ratyfikowały nie mogą uchylić się od jakiegokolwiek postanowienia dotyczącego kary śmierci. Autor, który nie ukrywa swych abolicjonistycznych poglądów, wydobywa z tych zapisów argumentację przesadzającą o braku możliwości innych rozwiązań w tym zakresie. Co istotne przywołuje dla poparcia swoich racji także najnowsze stanowisko kościoła katolickiego który od kilku miesięcy także prezentuje stanowisko abolicjonizmu absolutnego, odchodząc od dotychczasowego stanowiska abolicjonizmu umiarkowanego i zmieniając w tym zakresie doktrynę.

IV. Uwagi formalne

Wysoka merytoryczna ocena pracy wymaga uzupełnienia o ocenę odnoszącą się do standardu warstwy formalnej. Wypada zasadnie podkreślić iż dysertacja spełnia w tym zakresie wszystkie wymogi przewidziane dla pracy naukowej. Wywód prowadzony jest ze szczególną dbałością o warstwę językową. Praca napisana jest dobrym, klarownym i jasnym językiem. Sformułowana jest w sposób precyzyjny, bez zbędnych nieistotnych dla prowadzonych analiz dodatkowych rozważań, dotyka istoty problemu. Bibliografia opracowana jest bardzo dobrze. Dokładna i rzetelna jest dokumentacja wykorzystanych źródeł. Nie oznacza to iż praca pozbawiona jest pewnych uchybień związanych z techniczną stroną wyvodu. Nie mają one jednak praktycznego znaczenia. Wydaje się natomiast zasadnych wskazanie na jedną merytoryczną niedoskonałość. W rozdziale 6 zamieszczono jako podrozdział 6.8 (s.256 i n.) rozważania będące w istocie podsumowaniem całej pracy. Z uwagi na istotę tych analiz należało chyba wydzielić ten podrozdział jako osobny rozdział 7. Znakomicie ułatwiło by to wychwycenie jego istoty. Nie jest to jednak wada która w istotny sposób zmniejszałaby wartość analizowanej pracy.

V. Konkluzje

Podniesione wyżej uwagi krytyczne, mające przede wszystkim polemiczny charakter nie zmieniają jednoznacznie pozytywnej oceny pracy. Autor przedstawił opracowanie na wysokim poziomie, stanowiące niewątpliwie oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, wykazując umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej oraz wysoki stopień wiedzy teoretycznej. W rezultacie stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska mgr .Marcina Migdała pt., „Klasyczna i najnowsza argumentacja w sporze o karę śmierci. Studium prawnoporównawcze” stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazuje zdolność Autora do prowadzenia pracy naukowej i rozwiązywania problemów badawczych oraz jego ogólne przygotowanie teoretyczne. Dysertacja spełnia wymagania stawiane rozprawie doktorskiej, określone w art.13 ust.1 ustawy z dnia 14 marca 2003r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U.nr.65, poz.595 z późn. zm.) i może stanowić podstawę do dalszych czynności w przewodzie doktorskim.

Marcin Migdała